

КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ОҚУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Қазақстан ғылымы мен білім беру жүйесі өзінің жаңа даму кезеңін және жанару үрдісін басынан кешіруде. Білім берудің, ең негізгі, өзекті мәселесі – адамды жан-жақты тұлғаландыру. Сондықтан бүгінгі білім берудің мақсаты мен мазмұны қазіргі заман талабына сай анықталуы керек. Елбасының Қазақстан халқына 2012 жылғы 27 қаңтардағы Жолдауында «Қазақстанда адам капиталының сапалы өсуі — бұл, ең алдымен, білім және денсаулық сақтау. Оқыту үдерісіне заманауи әдістеме мен технологияны енгізу, педагогикалық құрамның сапасын арттыру, біліктілікті растайтын тәуелсіз жүйені құру, жастар үшін білімге қолжетімділік аясын кеңейту қажет. Білім тек білім беріп қана қоймай, сондай-ақ алған білімін әлеуметтік бейімделу үдерісінде пайдалануға икемделуі керек» делінген [1].

Студенттік үкіметтің әлеуметтік құбылыс ретінде ұйымдастырылуы мен дамуына инновациялық тәсілдердің білім беру теориясы мен практикасында жеткіліксіз дамуынан туындаған мәселелердің өзектілігі, университет студенттерінің көшбасшылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Орта мектеп жағдайында бәсекеге қабілетті маман даярлау оның көшбасшылық қасиеттерін дамытуға университеттің білім беру мен оқыту үдерісін жетілдірудің басымдығы ретінде әлі толық бағытталмаған. Қазіргі қазақ қоғамында болып жатқан әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени қайта құрулар жас мамандарды даярлауға жаңа талаптар қойды. Осы проблема бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау қоғамның өзгеріп отырған талаптары мен мемлекеттің қажеттіліктеріне ғана емес, сонымен қатар әлемдік тенденцияларға шығармашылықпен жауап бере алатын іс-әрекет көшбасшыларын дайындауда студенттік үкіметтің басым рөлін анықтап отыр.

Көшбасшылық ұғымы әлеуметтану, саясаттану, психология және адам мен қоғам туралы бірқатар басқа ғылымдарда кең таралған. Бұл құбылыс кең теориялық және эмпирикалық зерттеулерге арналған. Бұл проблема қазіргі уақытта әсіресе өзекті болып табылады, өйткені әлеуметтік белсенді адам дамудың қажетті жеке траекториясын таңдай алады, бұл өз кезегінде жас адамға өмірде шешім қабылдауға, өз орнын табуға мүмкіндік береді [2]. Ерте балалық шақта пайда болатын көшбасшылыққа бейімділік тұлғаның сапасы ретінде дамиды және адамның өзін-өзі растау және өзін-өзі анықтау құралы ретінде қызмет етеді. Мектептегі өмір кезеңінде балаларға тән көшбасшының жеке қасиеттері өмірдің келесі кезеңдерінде дами алады және дамуы керек. Бұл әсіресе оның студенттік жасы ретінде белгіленген кезеңіне қатысты Алайда, іс жүзінде колледж студенттері арасында өздерінің жеке көріністері бойынша инициативті емес, қандай да бір айқын қабілеттерге ие емес және өз күштерімен беделді әлеуметтік мәртебеге қол жеткізуге, өз ойын білдіруге тырыспайтын студенттердің үлесі әлі де айтарлықтай [3]. Мұндай көріністер олардың әлеуметтік бейімделу және кәсіби қалыптасу процестерін қиындатады. Осыған байланысты, мектептегі және мектептен кейінгі кезеңдерде жастарға көшбасшылық ұмтылыстарын дамытуға, демек, барлық әлеуметтік салаларда бәсекеге қабілеттілік пен жетістікке жетуге көмектесу үшін белгілі бір ұйымдастырушылық және психологиялық-педагогикалық іс-шаралар қажет.

Біздің ғылыми еңбегімізде қарастырылып отырған, көшбасшы (ағылшынша leader – басқарушы деген мағына білдіреді) - нақты формальды және формальды емес ұйымдағы бір адамның басқа адамға немесе топқа әсер ету арқылы басқарудың көрінісі. Көшбасшы ұйымдағы адамдарға әлеуметтік, психологиялық, эмоционалдық тірек, қоршаған ортаға білі, моральдық құндылықтар беруші, қоғамдық өмірде, топта белсенді, авторитет мүшесі.

«Көшбасшы» термині 2 мағына береді:

Іс-әрекеттің жемісті болуына әсер ететін пайдалы, айқын көрінетін қасиеттері бар индивид (топішілік қызығушылыққа ие). Мұндай көшбасшы еліктеуге болатындай үлгі, субъектіге психологиялық әсер береді. Өз тобының

қызығушылықтарын біледі және солар үшін шешім қабылдай алады, бәрін ұйымдастыруға, ортақ мақсат үшін топты біріктіруге шебер адам. Бұл көшбасшылар топтың құндылықтарын қорғай алады.

Колледж студенттерін көшбасшылыққа жетелейтін жеке қасиеттер төмендегідей:

- қарым-қатынас орната білу;
- топты қалыптастыра, біріктіре білу;
- мақсатын анықтау;
- қажет тапсырмаларды беру және оны орындату;
- адамдардың қажеттіліктерін, қызығушылықтарын білу, оны қорғау;
- аз уақытта көп ақпаратты игере білу;
- белгілі бір жағдайда шешім қабылдай алу;
- үлкен шығармашылық қасиеттер болу керек.

Т.В. Бендас «көшбасшы – бұл топтың мүшесі, ол үшін өзі үшін маңызды жағдайларда жауапты шешімдер қабылдау құқығын мойындайды, яғни бірлескен іс-әрекеттерді ұйымдастыруда және топтағы қатынастарды реттеуде шынымен орталық рөл атқаратын ең беделді адам» [4;5]. Көшбасшы өзінің жеке қасиеттеріне, дүниетанымына, қабілеттеріне және топтың жетекші мүшесі болуға деген құштарлығына (құзыреттілігіне) сүйенеді, топтың тиімділігіне барынша әсер етеді, өзінің белсенді қатысуы арқасында оның мүшелерінің белсенді қолдауына ие болады тұлғааралық қатынастарда және топтың құрылымында үнемі өзгеріп отыратын және белгісіз ортада қоршаған ортаның дамуы мен өркендеуіне қажетті маңызды процестер мен ресурстарды бастайды, тартады, жаңартады және бейімдейді.

Бүгінгі көшбасшы:

- өзіндік құндылығы мен ерекшелігін анықтай отырып, өзін-өзі жариялай білген, оны дамыта және барынша арттыра білген адам.

- әрбір жеке тұлғаның құндылығын мойындайтын, өзіне бағынышты адамдарды біріктірмейтін, өзін-өзі анықтай алатын және үнемі дамып отыратын қабілеті бар, басқаларды осыған итермелейтін адам [6].

Көшбасшы функцияларын жүзеге асырудың маңызды факторы оның а) жеке қасиеттері болып табылады. Көшбасшылардың алға жылжуы мен табыстарында маңызды рөлді ә) нақты жағдай және в) сыртқы ортаның динамикасы, г) жетілу, шеберлік, тәжірибе, д) қызмет нәтижелері және е) ізбасарлардың күтуі, ж) басшының өзін-өзі ұстауы, з) олар жұмыс істейтін немесе оқитын ұйымның (бөлімшенің) сипаттамалары, и) соңғысының тиімділігі.

Кейбір зерттеушілер көшбасшылық тек белгісіздіктен пайда болады деп санайды - жалпы хаос сәтінде бағытты көрсете алатын және осы бағытты барлығына түсінікті ете алатын адам пайда болады. І.Л. Васюков көшбасшының позициясын нақты білдірген шетелдік авторларды мысалға келтіреді, мысалы, Том Петерс: «Хаос, аласапыран жоқ - демек, шығармашылық, күш, шабыттанған көшбасшылық жоқ дегенді білдіреді» [7; 108]. Роберт Куинн: «Көшбасшы - бұл өзін-өзі үнемі жетілдіріп отыруға қабілетті адам, ал жеке өсу тұрақтылық аяқталып, белгісіздік пен жаңа тәуекелдерді тану басталған кезде ғана пайда болады» [7; 109].

Танымал көшбасшылық теорияларының бірі - синтетикалық көшбасшылық теориясы, бұл көшбасшылықты зерттеудің күрделілігіне, жүйелік тәсіліне байланысты, сондықтан ол ең тұрақты болып шықты. Көшбасшылықтың маңызды критерийі - олардың жағдайының сәйкестігі, яғни. олар жұмыс істейтін жағдайлар кешені (мысалы, тапсырмалар құрылымының дәрежесі және т.б.), ситуациялық комбинациялардың өзі жасалады.

Жалпы алғанда, бейресми көшбасшылар: біріншіден, топтың қалған мүшелерінен гөрі қалыптасып келе жатқан топшілік мінез-құлық нормаларын тезірек жүзеге асыру, оларды топ өмірінде шоғырландыруға ықпал ету; тиімді байланыс; олар басқа адамдармен оңай байланыста болады, топ мүшелерінің мінез-құлқына әсер ету үшін байланыстың ең сәтті түрлерін қолданады; көшбасшылыққа ұмтылыс, басқа адамдардың іс-әрекеттерін бағыттау қажеттілігі; екіншіден, бейресми көшбасшы рөлін сәтті орындау кезінде пайда болатын қанағаттану сезімі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа жолдауы // Егемен Қазақстан, 2016. - № 41.

2 Нурмагамбетов А.А. Реализация Болонского процесса в Казахстане: модернизация подходов в контексте современных трендов. – Алматы, 2015. – 63 с.

3 Григорова О.Н. Конспекты лекций по дисциплине «Лидерство и управление командой» / О.Н. Григорова // Cyberpedia. Информационный ресурс: [сайт]. - URL: <https://cyberpedia.su/17x10118.html> (дата обращения: 24.06.2019).

4 Лидерство как личная характеристика // Psychoday. Психология: [сайт]. - URL: <https://psychoday.ru/obshchenie/liderstvo-i-lichnost.htm> (дата обращения: 07.08.2019).

5 Жунусова Г.М. Сущность понятия «лидерские качества» личности школьника / Г.М. Жунусова // Материалы VII Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум». - URL: <https://scienceforum.ru/2015/article/2015012795> (дата обращения: 07.08.2019).

6 Кухарчук К.В. Лидерство. Качества и черты личности лидера / К.В. Кухарчук // allbest.ru: [сайт]. - URL: https://revolution.allbest.ru/psychology/00872889_0.html (дата обращения: 07.08.2019).

7 Сергиенко Ю.А. Роль современного образования в формировании лидерских качеств студентов / Ю.А. Сергиенко // Научное сообщество студентов XXI столетия. ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ: сб. ст. по мат. IV междунар. студ. науч.-практ. конф. - №4. - URL: <https://sibac.info//archive/humanities/4.pdf> (дата обращения: 07.09.2019).